

Економічний та соціальний розвиток локальних територій у воєнний і повоєнний час: ефективність, тригери, предиктори, пропозиції

Заблудська І. В.¹, Хандій О. О.², Гречана С. І.³, Ковальчук Е. О.⁴

Опубліковано	Секція	УДК
30.07.2024	Економіка	332.12

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13253526>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Розроблено концепт формування пропозицій з підвищення ефективності економічного та соціального розвитку локальних територій у воєнний та повоєнний час. Аналітичний базис розраховано окремо для кожного типу територій. Побудовано загальний рейтинг ефективності розвитку територіальних громад Донецької і Луганської областей в динаміці за 2022-2023 роки. Визначено прогностичні сфери предикторів ефективності економічного та соціального розвитку локальних територій. Ідентифіковано тригерні показники ефективності економічного та соціального розвитку тимчасово окупованих територій та визначено основні показники-тригери, які вказують на їх прямий вплив на зміну оцінок ефективності розвитку локальних територій: від високо ефективних до неефективних. Сформовано систему предикторів підвищення ефективності економічного та соціального розвитку та надано рекомендації та пропозиції щодо підвищення ефективності функціонування територій відновлення, територій активних бойових дій та тимчасово окупованих територій у воєнний та повоєнний час.

Ключові слова: економічний та соціальний розвиток, локальні території, воєнний і повоєнний час, ефективність, тригери, предиктори, пропозиції, контент.

¹доктор економічних наук, професор, Заслужений економіст України, директор Луганської філії Державної установи "Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України", професорка кафедри публічного управління, менеджменту та маркетингу Східноукраїнський національний університет імені В. Даля, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1410-6194>.

²доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри публічного управління, менеджменту та маркетингу Східноукраїнського національного університету імені В. Даля, провідний науковий співробітник Інституту економіки промисловості НАН України, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7926-9007>

³кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник Луганської філії Державної установи "Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України", <https://orcid.org/0000-0002-7926-9007>

⁴аспірант Східноукраїнського національного університету імені В. Даля, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-7588-489X>

**Economic and social development
local territories in wartime and post-war:
effectiveness, triggers, predictors, offers**

Annotation. The article examines the triggers and predictors of economic and social development of local territories in wartime and post-war times and develops proposals for improving its efficiency. The logic of the conducted scientific research is defined, which is presented in the form of a chain of analytical operations for building an analytical basis and developing proposals to improve the efficiency of the development of local territories: development ↔, result ↔, evaluation ↔, effectiveness, ↔ efficiency ↔, ↔ triggers, ↔ predictors, analytical basis, ↔ proposals. The concept of forming proposals to improve the efficiency of economic and social development of local territories in wartime and post-war time has been developed. The analytical basis is calculated separately for each type of territory: recovery territories, territories of active hostilities and temporarily occupied territories that are not subject to the actual control of the Ukrainian authorities as a result of its occupation by Russia during the Russian-Ukrainian war after 24.02.2022 effectiveness of the development of territorial communities of Donetsk and Luhansk regions in the dynamics for 2022-2023. The prognostic spheres of predictors of efficiency of economic and social development of local territories are defined. Trigger indicators of efficiency of economic and social development of the temporarily occupied territories of Luhansk and Donetsk regions have been identified and the main trigger indicators have been identified, which indicate their direct impact on changes in assessments of the effectiveness of development of local territories: from highly effective to ineffective. It is substantiated that despite the uniqueness of territorial communities of Luhansk and Donetsk regions, their main priority of functioning in the conditions of war and post-war is the establishment and implementation of effective development. A system of predictors of increasing the efficiency of economic and social development has been formed, which reflects the fundamental features of the formation and functioning of this process and lays the foundation for compliance with the criteria of transparency, efficiency and consistency with priorities in the process of daily functioning. A separate list of recommendations and proposals has been formed to improve the efficiency of the functioning of the recovery territories, the territories of active hostilities and the temporarily occupied territories in wartime and post-war.

Keywords: economic and social development, local territories, wartime and post-war period, effectiveness, triggers, predictors, offers, content.

Вступ

Вже більше десяти років українці борються за власне виживання в умовах збройної агресії Росії. Два з них триває повномасштабне вторгнення північного сусіда, яке вже принесло багатотисячні людські втрати, руйнування інфраструктури, нанесено мільярдні збитки через знищення житла, шкіл, лікарень, бізнесу тощо. Незважаючи на катастрофічні наслідки цієї війни населені пункти України все ще демонструють «ознаки нормального життя», а українська економіка має позитивні результати у 2023 році, що є відображенням надзвичайної стійкості українського суспільства. Ця стійкість ґрунтується, в тому числі, й на успіхах реформи децентралізації, що забезпечила не тільки спроможність місцевого самоврядування у час повномасштабного вторгнення, але й здатність локальних територій до відновлення та розвитку у воєнний час.

Накопичивши унікальний досвід, кожна локальна територія сьогодні під багатоаспектним зовнішнім впливом створює інклюзивний підхід до місцевого економічного розвитку. І хоча через різну відстань від лінії бойового зіткнення території мають різні цілі розвитку – від виживання до розбудови, всі вони мають ґрунтуватись

на принципах прозорості, ефективності та відповідності визначеним пріоритетам, стратегічним цілям розвитку.

Саме тому сьогодні вкрай актуальними стають дослідження дієвих інструментів економічного та соціального розвитку локальних територій під час та після війни, зокрема методів оцінювання його ефективності. Причому в умовах практичної відсутності статистичної та іншої достовірної аналітичної інформації, щодо основних показників функціонування регіонів та територіальних громад, набуває особливої ваги вивчення причин і тригерів її змін та прогнозованої реакції на них (предикторів) задля точнішої ідентифікації можливостей підвищення ефективності розвитку.

Сучасна наукова та економічна література містить значну кількість досліджень щодо проблем планування та оцінки соціально-економічного розвитку територій, в тому числі тих, що виконані під час повномасштабного вторгнення та охоплюють тренди в умовах воєнного стану. Особливої уваги серед цього контенту напрацьовані заслужують роботи Ахромкіна Є., Бузько І., Варналія З., Возняк Г., Галгаша Р., Жаліло Я., Калінеску Т., Кизима М., Ляшенка П., Підоричевої І., Рогозян Ю., Серьогіної Д., Серебряк К., Сторонянської І. в яких автори розкривають широке коло питань функціонування, розвитку та відновлення регіонів та територіальних громад (як умовно тилових, так і наближених до лінії бойового зіткнення) під час повномасштабного вторгнення в контексті планування, визначення чинників впливу та оцінки результатів життєдіяльності. Жодним чином не применшуючи значущість отриманих наукових результатів, слід зазначити, що в них практично відсутні дослідження функціонування тимчасово окупованих територіальних громад, які були «реклаковані», що набули цього статусу після 2022 року, а тим більше формування аналітичного підґрунтя для розробки пропозицій та рекомендацій щодо покращення результатів їх функціонування.

Для вирішення означеної проблеми було проведено наукове дослідження з метою формування та підтвердження науково-прикладної гіпотези, яка передбачає припущення, що в умовах турбулентності та невизнаності соціально-економічний розвиток територій не зупиняється, змінюються тільки оперативні цілі, зміст яких більшою мірою визначається типологією територій, але завжди ґрунтується на принципах відкритості, ефективності та дотримання визначених пріоритетів. У межах цього дослідження розглядалось три типи постраждалих територій: території відновлення; території активних бойових дій; території тимчасово окупованих громад.

Для проведення наукового дослідження та підтвердження гіпотези методика обиралась відповідно до завдань кожного етапу дослідження, поєднуючи різні способи та інструменти для збору, аналізу та систематизації необхідної економічної інформації.

На початковому етапі наукового дослідження переважно застосовувався метод теоретичного та аналітичного узагальнення в комбінації з методами наукової абстракції, семантичного аналізу і синтезу, тощо. Побудова безпосередньо аналітичного базису відбувалась за допомогою компаративного та факторного аналізу, методу рейтингових оцінок та градієнту, квантифікації та декомпозиції. Переважна частина даних забезпечувалась дашбордами, розміщених на офіційних урядових інтернет-ресурсах, та науково-аналітичного контенту, в т.ч. авторського, за відповідною тематикою оцінювання ефективності розвитку.

Визначення переліку заходів для включення до складу рекомендаційного контенту на заключному етапі дослідження потребувало обробки найбільшого обсягу інформації за допомогою групування, узагальнення, та ситуаційного аналізу. Базою виступили урядові повідомлення та звіти засідань профільних міністерств, експертно-аналітичні дослідження, в т.ч. міжнародних організацій, представлені на сайтах територіальних громад програмно-цільові документи розвитку та звіти щодо їх реалізації, звіти щодо

проведення міжнародних конференцій та круглих столів, аналітична інформація, що оприлюднена засобами масової інформації тощо.

Мета статті полягає у розробці концепту формування пропозицій з підвищення ефективності економічного та соціального розвитку локальних територій у воєнний та повоєнний час на основі сформованого аналітичного базису, який включає оцінку ефективності територій, тригери її змін та основні предиктори впливу чинників. В основу реалізації поставленої мети покладено детальний аналіз результатів оцінювання ефективності функціонування локальних територій за 2022-2023 роки на прикладі територіальних громад Луганської та Донецької областей.

Результати

Сьогодення всіх українських локальних територій тісно пов'язане з широкомасштабною збройною агресією, яка не просто руйнує життя українців та надбання багатьох поколінь, але несе нищівні наслідки для майбутнього розвитку. Нажаль, цю даність можна тільки прийняти. В той же час, вона потребує нагального пошуку дієвих рішень для мінімізації негативного впливу війни. Найкращим виходом, з точки зору наукової і фахової спільноти, є продовження успішного та ефективного економічного та соціального розвитку територій вже сьогодні, яким вже майже два роки опікуються найзавзятіші громади.

Дії та результати активних стейкхолдерів цих процесів тільки підтверджують важливість місцевого економічного та соціального розвитку, що відбувається на засадах відкритості та ефективності у тісній співпраці з органами місцевого самоврядування, бізнесу та громадянського суспільства. З цієї позиції повномасштабне вторгнення не змінило, а тільки скорегувало пріоритети розвитку територіальних громад, змістивши їх в бік виживання та відновлення, додавши нові вектори розвитку - безпека та переорієнтації економіки на соціальну сферу. Тобто, територіальний розвиток під час війни не змінив свою значущість, а залишився тим самим динамічним процесом позитивних соціально-економічних змін в економіці громади під дією зовнішніх та внутрішніх факторів протягом певного періоду часу, які сприяють стійкому формуванню громади як самодостатньої та самоорганізованої просторової системи. Тому визначати закономірності його зростання та підвищення його ефективності можливо як за результатами розвитку, так і за допомогою визначення характеру змін його детермінант, в тому числі під впливом тих чи інших екзогенних та ендегенних чинників.

Формування таких закономірностей для різних типів територій Луганської та Донецької областей будемо здійснювати, ґрунтуючись на підходах та методах, запропонованих у наукових напрацюваннях авторів [2-5], вихідними результатами яких є методичний патерн, градієнт чи тріада ефективного функціонування територій. Основні їх підсумки, в контексті мети даного дослідження, наведемо у вигляді певної логічної послідовності дій щодо оцінки ефективності економічного та соціального розвитку локальних територій, пролонгувавши її на більш широку сферу ймовірного використання таких оцінок: розвиток ↔ результат ↔ оцінка ↔ результативність ↔ ефективність ↔ тригери ↔ предиктори ↔ аналітичний базис ↔ пропозиції.

Тобто, представлений ланцюжок груп аналітичних операцій щодо оцінювання результатів розвитку (результативності та ефективності) та їх обробки (визначення тригерів та предикторів) дають уявлення щодо алгоритму побудови аналітичного базису для розробки обґрунтованих пропозицій покращення визначених результатів. Однак, дана послідовність жодним чином не враховує особливості та унікальності всіх територіальних громад Луганської та Донецької областей, як і інших локальних територій країни. Тому, аналітичний базис пропонується розраховувати окремо для

кожного типу територій та за допомогою визначеного порядку віднесення територій до територій активних бойових дій, тимчасово окупованих територій, на які не поширюється фактичний контроль української влади внаслідок її окупації Росією під час російсько-української війни після 24.02.2022 р. [6,7]. Враховуючи вищевикладене, розроблено наступний концепт формування пропозицій з підвищення ефективності економічного та соціального розвитку локальних територій у воєнний з пролонгацією у повоєнний час (рис.1).

Наступний етап дослідження – це імплементація складових запропонованого концепту та побудова аналітичного базису для розробки пропозицій щодо підвищення ефективності економічного і соціального розвитку локальних територій ґрунтується на результатах попередніх наукових досліджень.

Рисунок 1. Концепт формування пропозицій з підвищення ефективності економічного та соціального розвитку локальних територій у воєнний та повоєнний час

Джерело: розроблено авторами

Результати загального рейтингу ефективності функціонування територіальних громад Луганської та Донецької областей в динаміці за 2022-2023 роки в розрізі різних типів територій представлено на рис. 2 і 3, а прогностичні сфери предикторів ефективності економічного та соціального розвитку локальних територій приведено в табл.1.

Отже, спираючись на наведені дані, можна формувати аналітичні базиси обґрунтування пропозицій щодо підвищення ефективності економічного та соціального розвитку локальних територій Луганської та Донецької областей за їх типами. Почнемо

з найбільш складних з точки зору забезпечення життєдіяльності, а тим більше ефективного функціонування, а саме – тимчасово окупованих громад.

Основними сферами, за якими продовжується надання соціально та економічно значущих послуг органами місцевого самоврядування (включаючи військові адміністрації, які в багатьох випадках очолили голови громад), за даними порталу openbudget.gov.ua, залишаються державне управління, освіта, культура та мистецтво, фізкультура та спорт, комунальне господарство, соціальний захист сім'ї та молоді, пенсіонерів. Доволі розповсюджено залишається фінансування витрат на транспорт та поліклініки і амбулаторії чи лікарні. Практично відсутні витрати (на відміну від територій відновлення) на протипожежний захист і рятування, соціальний захист безробітних, іншу економічну діяльність.

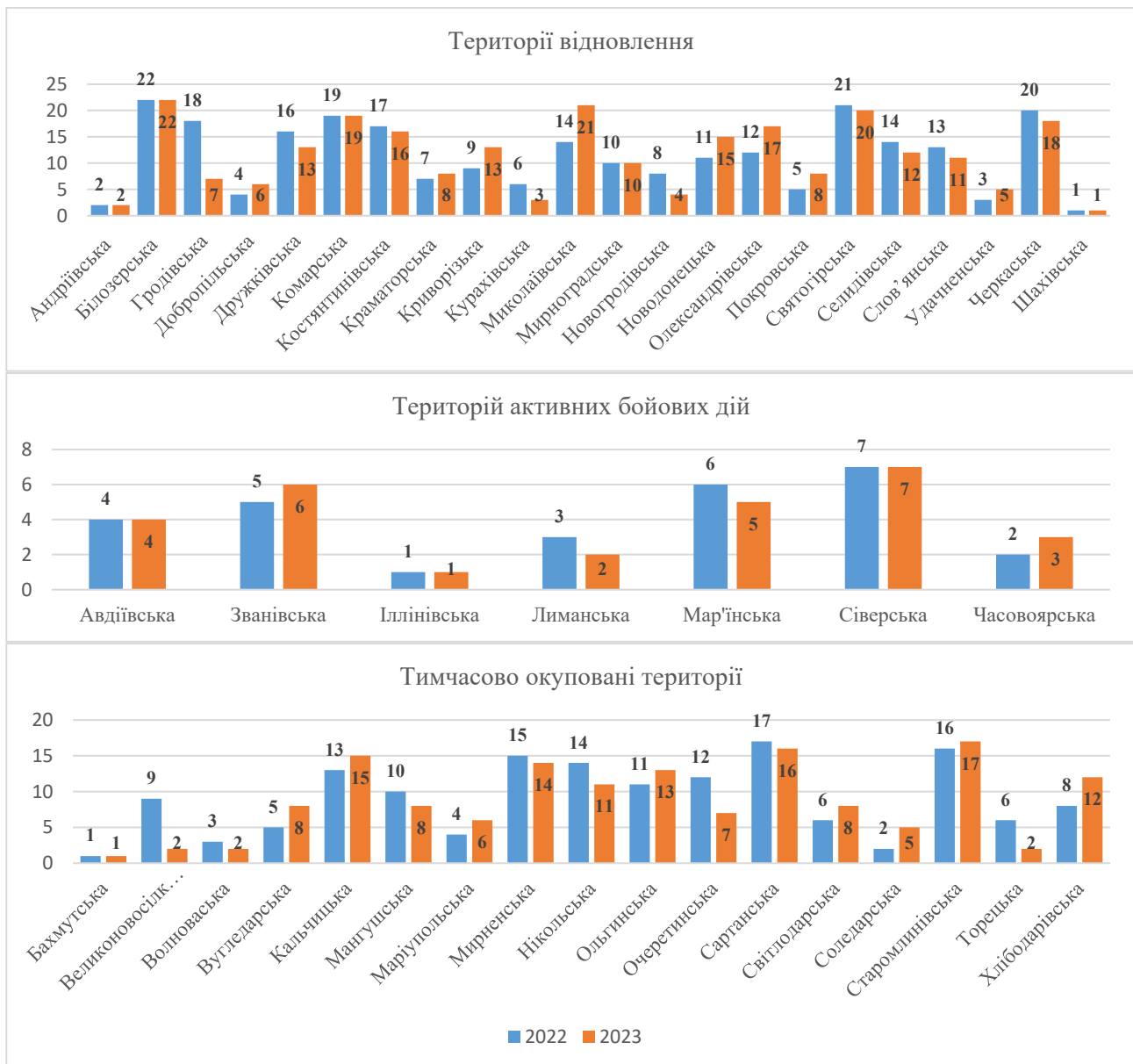

Рисунок 2. Загальний рейтинг ефективності розвитку територіальних громад Донецької області в динаміці за 2022-2023 роки [5, с.6-15]

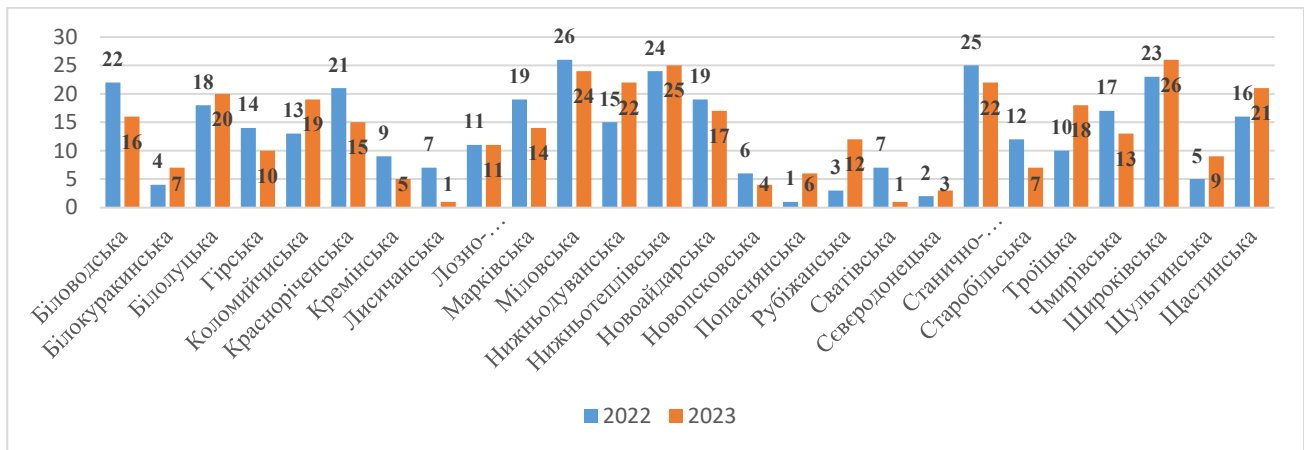

Рисунок 3. Загальний рейтинг ефективності розвитку територіальних громад Луганської області в динаміці за 2022-2023 роки (тимчасово окуповані території) [5, с.6-15]

Таблиця 1

Прогностичні сфери предикторів ефективності економічного та соціального розвитку локальних територій

Предиктори	Чинники підвищення ефективності економічного та соціального розвитку				
	військово-безпекові	нормативно-правові	соціально-економічні	інформаційні	координаційні
Планування з фокусом на потреби території	✓	✓	✓		✓
Оптимальна архітектура документів		✓	✓	✓	
Узгодженість планів та їх фінансового забезпечення		✓	✓	✓	
Чітка пріоритизація проєктів			✓	✓	✓
Ідентифікація території			✓		
Якісна аналітика		✓	✓		
Чіткі рамки моніторингу	✓		✓	✓	
Регулярна оцінка ефективності для внесення коректив		✓	✓	✓	
Координація дій різних гілок влади	✓	✓	✓	✓	✓
Залученість громадян та бізнесу	✓	✓	✓	✓	✓
Прозорість та відкритість процесів розвитку/відбудови	✓	✓	✓	✓	✓

Джерело: розроблено авторами

Більш детальне розкриття витрат за відповідними кодами бюджетної класифікації не присутнє у публічному доступі, тому доволі складно визначити їх кінцевих

бенефіціарів в межах одного розпорядника бюджетних коштів. Однак, спірні (на перший погляд) статті витрат, наприклад, комунальне господарство на території тимчасово окупованої громади, можуть мати за детального розгляду доволі раціональні пояснення. Це витрати на заробітну плату працівників, які зайняті у цій сфері та отримують мінімальну заробітну плату на період простою, або закупівля необхідного обладнання, яке певний час може використовуватись в громадах на місцях релокації, тощо.

В табл. 2 наведено результати декомпозиції загального рейтингу з метою визначення тригерних показників ефективності для тимчасово окупованих територій Луганської та Донецької областей, щодо їх впливу на зміну узагальненого результату. Їх включення до вихідного масиву відбувалося за наявності випадків мультиплікації ефекту якісної зміни показника більш ніж на 10% (на 3-4 позиції) з вектором, який співпадає на пряму зміни рейтингу, за кожною з територіальних громад.

Отже, спираючись на результати наукових досліджень Я. А. Жаліло, Н. В. Бахур, А. А. Головка та ін. [8] та з огляду на визначені тригерні показники, головні виклики, що знижують ефективність функціонування тимчасово окупованих територій, пов'язані з предикторами соціально-економічної сфери. Враховуючи ці висновки та враховуючи загальновідомі проблеми життєдіяльності тимчасово окупованих громад можна запропонувати наступний перелік пропозицій щодо підвищення ефективності їх функціонування та розвитку:

Таблиця 2

Тригерні показники ефективності економічного та соціального розвитку тимчасово окупованих територій Луганської та Донецької областей

Тригер-показник	Кількість	Громади
Луганська область		
Індекс податкоспроможності	7	Якісно підняли рейтинг у 2023 році порівняно з 2022: Сватівська, Лисичанська, Кремінська, Біловодська, Красноріченська, Чмирівська
Дотаційність бюджету	6	
Частка видатків громади за рахунок трансфертів з державного бюджету	6	
Питома вага плати за землю в загальних доходах	5	
Питома вага капітальних видатків в загальних видатках	5	
Донецька область		
Частка видатків громади за рахунок трансфертів з державного бюджету	7	Якісно підняли рейтинг у 2023 році порівняно з 2022: Великоновосілівська, Нікольська, Очеретинська
Питома вага капітальних видатків в загальних видатках	5	
Індекс податкоспроможності	4	Якісно знизили рейтинг у 2023 році порівняно з 2022: Вугледарська, Маріупольська, Соледарська, Хлібодарівська
Дотаційність бюджету	3	
Питома вага видатків утримання апарату управління в загальних видатках	3	

Джерело: розроблено авторами

- оптимізація функціонально-організаційної структури управління територіальними громадами з метою підсилення повноважень структурних підрозділів орієнтованих на реалізацію гуманітарних цілей;
- ретельне відстеження ситуації з виконання дохідної частини місцевого бюджету для розуміння шансів покращення чи секвестрування бюджету;
- ідентифікація швидкої реалізації можливостей територіальних громад щодо кращого фінансового забезпечення власної стабільної життєдіяльності, запровадження елементів міжмуніципального та регіонального співробітництва, участі в міжнародних проєктах грантової допомоги;
- адаптація організаційного забезпечення управління територіальними громадами на основі вироблення дієвих механізмів координації діяльності органів місцевого самоврядування з органами державної влади та громадськими організаціями щодо вирішення як нагальних проблем воєнного часу, так і досягнення довгострокових стратегічних цілей післявоєнної відбудови;
- вироблення підходів до здійснення (за першої можливості після деокупації) об'єктивної і повної оцінки потенціалу територіальних громад;
- акцентувати роботу щодо запобігання гуманітарним кризам в тимчасово окупованих громадах, своєчасно здійснюючи гуманітарну допомогу у складі миротворчих та волонтерських місій;
- налагодити належну інфраструктуру та відповідне логістичне забезпечення гуманітарною допомогою мешканців окупованих громад, що виїхали в інші громади чи регіони України;
- лобювання позиції територіальних громад при виробленні регіональних секторальних політик;
- зосередити увагу на якомого повному використанні інструментарію управління проєктами, їх структуризації та ув'язки в єдиній системі відновлення територіальних громад (після деокупації);
- розробка оновлених планувальних документів у відповідності до трансформованої їх архітектури та їх синхронізації з державною регіональною політикою (на майбутнє після деокупації);
- налагодити дієву систему моніторингу внутрішньо переміщених осіб та релокованих бізнесів, організувавши з ними тісну співпрацю;
- сприяти розвитку малого та середнього бізнесу, заснованого релокованими мешканцями та підприємцями окупованих територіальних громад;
- перегляд та оптимізація витрат у бік зменшення непотрібних та ненагальних, підвищення громадського контролю за здійсненням витрат через підвищення публічності та відкритості прийняття рішень;
- отримання й опрацювання інформації, використання інструментів вивчення громадської думки та інтересів, відповідних опитувань з метою врахування громадської думки при формуванні концептуальних напрямів функціонування громади
- посилення співпраці з донорськими організаціями європейських держав щодо майбутньої розбудови та модернізації інфраструктури громад, підготовки проєктів їх повоєнного відновлення.

Більш-менш схожі виклики та способи реагування на них мають територіальні громади, що розташовані в зоні активних бойових дій. Навіть без проведення декомпозиції зрозуміло, що основні рекомендації та пропозиції щодо підвищення ефективності їх функціонування стосуються безпекових та воєнних питань. Попередня група рекомендацій для тимчасово окупованих громад є актуальною і для цих територій,

оскільки більша частина мешканців виїхала, бізнес, якщо не зруйнований, – переважно релокований за виключенням невеликих закладів торгівлі. Так само, керівництво громад організувало свою роботу в межах територій відновлення регіону чи в інших областях України. Основні тригери для знелюднілих громад практично співпадають з попереднім типом, маючи відмінності пріоритизації: частка видатків громади за рахунок трансфертів з державного бюджету, питома вага видатків на утримання апарату управління в загальних видатках та питома вага місцевих податків і зборів в загальних доходах.

Отже, використовуючи результати попередніх наукових досліджень фахівців ДУ «Інститут економіко-правових досліджень ім. В.К. Макутова НАН України» слід доповнити перелік рекомендацій та пропозицій щодо підвищення ефективності функціонування тимчасово окупованих громад, наступними завданнями для знелюднілих громад:

- напрацювання навичок швидко реагувати, організовувати евакуацію та забезпечувати критично необхідні потреби громадян;
- забезпечення роботи всіх комунальних служб, відновлення за можливості критичної інфраструктури, навіть на мінних полях, прибирання сміття та його вивезення;
- сприяння забезпеченню мешканців генераторами, ємностями для зберігання води, іншими предметами виживання в критичних умовах;
- налагодження основного та додаткового маршруту логістичного сполучення, співпраця з системними операторами зв'язку та пошти щодо забезпечення їх безперебійної роботи;
- налагодження швидкої фіксації та складання актів пошкодження/руйнації житла, проведення ремонту або консервації пошкодженого житла мешканців;
- контролювати виконання надходжень місцевих податків (плати за землю), за необхідності укладати угоду на відстрочку чи розстрочку податкового боргу.

Рекомендації територіям відновлення – територіальним громадам, які постраждали від збройної агресії росії, але на їх території не ведуться бойові дії та вони не є окупованими, яких в Донецькій області станом на 01.01.2024 р. налічується 22, надають практично всі експерти та засоби масової інформації. Виділити з цієї маси інформації дійсно корисне громади не мають часу, бо мають важливий пріоритет – відновлення нормального функціонування та відбудова громад за принципом «краще ніж було». Для даного типу громад воєнно-політичні виклики не є в пріоритеті вирішення з точки зору мешканців, бо останні потребують забезпечення достатнього рівня якості життя.

Для розробки наших пропозицій було виокремлено Криворізьку, Миколаївську, Олександрівську, Новгородівську, Покровську та Гродівську громади, які мали суттєві коливання рейтингу ефективності в динаміці. Тригерними показниками визначено індекс податкоспроможності дотаційність бюджету та частка видатків громади за рахунок трансфертів з державного бюджету. Тобто головні виклики для громади – це забезпечення фінансової стійкості переважно власними ресурсами, підвищення спроможності громади в короткостроковій перспективі.

Отже, ґрунтуючись на результатах попередніх наукових досліджень [2-5] та враховуючи означені тригери та предиктори, що демонструють націленість цих територій на якісну відбудову (всі сфери, за виключення військово-безпекової) перелік рекомендацій та пропозицій щодо підвищення ефективності їх функціонування може виглядати наступним чином:

- формування нового бачення територіального простору громади, який має бути побудований після проведеного якісного аналізу та вивчення новітнього досвіду з врахуванням вимог безпеки, функціональності, інклюзивності та привабливості;
- визначення цілей розвитку тільки за підкріплення їх наявного ресурсним забезпеченням, аналіз та адекватна оцінка їх наявного потенціалу в громаді;
- формування планувальних документів щодо відновлення громади за умов чіткої оцінки потреби у відновленні, маючи візію відбудови, перетворивши набір громадських ініціатив у проекти з їх обґрунтованою пріоритизацією;
- забезпечення та стимулювання раціонального використання фінансових та інших матеріальних і нематеріальних ресурсів в умовах їх нестачі та підвищення ефективності функціонування, запровадження системи моніторингу, яка забезпечує відкритість та прозорість використання бюджетних коштів;
- вирішення розширеного кола економічних й соціальних завдань життєдіяльності територіальних громад в умовах поглиблення соціальної напруги та зростання потреби в ресурсах для відбудови;
- запровадження дієвих управлінських механізмів, нестандартних технологій управлінського впливу для розвитку соціальної сфери територіальних громад (надання освітніх, медичних та інших послуг мешканцям), організації надання гуманітарної допомоги та тимчасового прихистку внутрішньо переміщеним особам;
- розширення залученості громадян до процесу функціонування територіальної громади із використанням всіх доступних інструментів місцевої демократії;
- організація громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування, підсилення відкритості та публічності з врахуванням вимог безпеки;
- налагодження комунікаційних зв'язків з органами державної влади, неурядовим сектором та донорськими організаціями, міжмуніципального, міжрегіонального та міжнародного співробітництва;
- будівництво та обладнання громадських укриттів та укриттів для шкіл, поширення роз'яснювальної роботи щодо дотримання особистої безпеки під час війни;
- напрацювання комунікативних навичок задля встановлення міжнародного партнерства та участі у міжнародних проектах відновлення;
- розробка оновлених планувальних документів у відповідності до трансформованої їх архітектури та їх синхронізації з державною регіональною політикою (на майбутнє після деокупації);
- оптимізація витрат у бік зменшення непотрібних та ненагальних, розробка системи якісного моніторингу реалізації планувальних документів громади щодо функціонування та відбудови;
- запровадження громадського контролю за здійсненням витрат через підвищення публічності та відкритості прийняття рішень
- організація всебічної допомоги релокованим підприємствам та внутрішньо переміщеним особам, формування сприятливого середовища для розвитку підприємництва та розробка дієвих механізмів підтримки соціального підприємництва на території громади;
- стимулювання розвитку громадянського суспільства, більш активне залучення молоді до вирішення суспільно важливих питань.

Наведені пропозиції стосуються більшим чином соціально-економічної вразливості територіальних громад Луганської та Донецької областей за всіма територіально-безпековими типами. Такий висновок було зроблено на основі

декомпозиції загальних рейтингових оцінок тих громад, що мали різку зміну оцінки ефективності. Найбільшими тригерами для громад визначено: індекс податкоспроможності, частка видатків громади за рахунок трансфертів з державного бюджету, дотаційність бюджету, питома вага місцевих податків і зборів та плати за землю в загальних доходах, питома вага капітальних видатків в загальних видатках.

Виділені тригери найтісніше корелюють з викликами стійкості громад в соціально-економічній сфері, отже потребують першочергових дій. Однак, через певні обмеження, що стосуються забезпечення життєдіяльності тимчасово окупованих та знелюднених громад, саме питання їх фінансової автономії є обмежено керованим. Тому наведений перелік рекомендацій та пропозицій може бути використаний тільки за врахування особливостей функціонування громади.

Висновки

На сьогоднішній день немає сумнівів, що результативний економічний та соціальний розвиток всіх локальних територій, що постраждали від збройної агресії росії, є безальтернативною умовою відбудови України. Причому, починати приділяти підвищену увагу плануванню й реалізації заходів щодо його активізації та підвищення ефективності слід вже сьогодні. Однак, в практичній площині розвиток східних областей України в контексті запровадження критеріїв відкритості, ефективності та дотримання визначених пріоритетів може створювати зайві проблеми.

Науковою новизною даного дослідження є розробка концепту формування пропозицій з підвищення ефективності економічного та соціального розвитку локальних територій у воєнний та повоєнний час на основі побудованого аналітичного базису, який включає оцінку ефективності територій, тригери її змін та основні предиктори впливу чинників. Підґрунтям його розробки стали результати попередніх досліджень авторського колективу ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України». Логіка проведених наукових досліджень представлена у вигляді ланцюжка аналітичних операцій для побудови аналітичного базису, який є обґрунтуванням розробки пропозицій підвищення ефективності розвитку локальних територій: розвиток ↔ результат ↔ оцінка ↔ результативність ↔ ефективність ↔ тригери ↔ предиктори ↔ аналітичний базис ↔ пропозиції. Базою для емпіричної перевірки життєздатності запропонованого концепту стали результати обрахунку рейтингу ефективності функціонування локальних територій Луганської та Донецької областей. За допомогою декомпозиції рейтингових оцінок виокремлено основні показники-тригери, які вказують на їх прямий вплив на зміну оцінок ефективності: від високо ефективних до неефективних. Найбільший вплив визначено за показниками: частка видатків громади за рахунок трансфертів з державного бюджету, індекс податкоспроможності, дотаційність бюджету, питома вага капітальних видатків в загальних видатках, питома вага місцевих податків і зборів та плати за землю в загальних доходах.

Обґрунтовано, що незважаючи на унікальність територіальних громад Луганської та Донецької областей їх головним пріоритетом функціонування в умовах війни та післявоєнний час є налагодження та реалізація ефективної відбудови (для територій відновлення в короткостроковій перспективі, для територій активних бойових дій – після припинення активних бойових дій та обстрілів, для тимчасово окупованих – після деокупації). Тому розробку всіх рекомендацій та пропозицій в межах забезпечення функціонування слід здійснювати, орієнтуючись на досягнення ефективної відбудови. Для цього сформовано систему предикторів підвищення ефективності економічного та соціального розвитку, що відображає принципові особливості формування та функціонування цього процесу у воєнний та повоєнний стан та закладає підґрунтя

додержання критеріїв прозорості, ефективності та узгодженості з пріоритетами в процесі щоденного функціонування.

Враховуючи означені тригери, предиктори та особливості функціонування територіальних громад за різними типами, було сформовано окремий перелік рекомендацій та пропозицій щодо підвищення ефективності функціонування територій відновлення, територій активних бойових дій та тимчасово окупованих територій.

Отримані результати у вигляді контенту рекомендацій та пропозицій мають прикладний характер, однак запропонований та реалізований концепт є дієвою можливістю корегування результатів життєдіяльності громад в коротко та довгостроковій перспективі, основою для використання якого може бути не тільки інформація щодо ефективності, а аналітичні результати досліджень будь-якої сфери економічного та соціального розвитку, що має стати напрямом подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Åslund A. Ukraine's wartime economy is performing surprisingly well. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukraines-wartime-economy-is-performing-surprisingly-well/>
2. Заблудська І.В., Рогозян Ю.С., Ахромкін А.О. Методичний аспект оцінювання економічних та соціальних результатів розбудови територій відновлення (на прикладі територіальних громад Харківського регіону). Moderní aspekty vědy: XL. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2024. Str. 667-685. <https://doi.org/10.52058/39-2024>.
3. Заблудська І. В., Рогозян Ю. С., Хандій О. О. Методичний патерн з оцінювання економічних та соціальних результатів розбудови територій відновлення (на прикладі територіальних громад Донецького регіону). Регіональна економіка. 2024. №1(111). С. 5-15. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2024-1-1>
4. Zabłodska, I., Hrechana, S., Sieriebriak, K. Methodical Tools for Assessing the Socio-Economic Efficiency of Restoring the Recovery Rreas. Globalisation processes in the world economy: problems, trends, prospects : Collective monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2023, 7(112) 322-359. DOI : <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-378-1-13>
5. Hrechana, S., Buzko, Ir., Akhromkin, Eu. Methodological Toolkit for Performance Assessment Development of Territories that are Recovering. Time Description of Economic Reforms. 2024.1 (53). 6-15. <https://doi.org/10.32620/cher.2024.1.01>
6. Інформаційне повідомлення про оприлюднення проєкту постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки». URL: <https://mtu.gov.ua/news/35001.html>.
7. Наказа № 309 від 22.12.2022. Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1668-22#Text>
8. Територіально-орієнтовані механізми стимулювання інвестицій у повоєнному відновленні України : аналіт. доп. / [Я. А. Жаліло, Н. В. Бахур, А. А. Головка та ін.] ; за наук. ред. Я. А. Жаліла. – Київ : НІСД, 2023. – 78 с. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-11/ad_invest-regioni_03112023.pdf